

Divrej Tora

Godina 10

Zagreb, šabat 25. ožujka 2017. - 27. adara 5777.

Broj 22

<http://twitter.com/DivrejTora>

divrejtora@gmail.com

B"H

Šabat Šabat HaHodeš

Jeruzalem	17:13	18:30
Zagreb	17:55	18:57
Rijeka	18:02	19:03
Split	17:53	18:55
Dubrovnik	17:46	18:48
Vinkovci	17:44	18:46
Sarajevo	17:45	18:47
Bihać	17:56	18:57
B. Luka	17:50	18:52
Beograd	17:37	18:40
Novi Sad	17:40	18:43
Subotica	17:41	18:45
Zrenjanin	17:37	18:41
Niš	17:31	18:33
Beč	17:55	18:57
Frankfurt	18:26	19:28
Edison, NJ	18:55	19:57

Dnevni Zmanim za Grad Zagreb

Roš hodeš, utorak 28.3.2017.

Alot Hašahar	5:13
Najranije Talit	5:49
Nec Hahama	6:44
Najkasnije Š'ma	9:53
Zman Tefila	10:56
Hacot	13:01
Minha Ketana	16:42
Plag Haminha	18:00
Šekia	19:19
Cet Ha-kohavim	20:01

Paraša Vajakhel-Pekude

(Šemot 30,11-34,35)

Moše okuplja narod i ponavlja im zapovijed o poštivanju šabata. Zatim im prenosi B-žje upute o izgradnji *Miškana*.

Narod donosi obilje tražena materijala: zlata, srebra, bakra, plave, grimizne i crvene vune, ko-zje dlake, lanene pređe, životinjske kože, drva, maslinova ulja, trava i dragog kamenja. Moše im je morao reći da prestanu donositi.

Tim vrhunskih obrtnika izrađuje *Miškan* i opremu za njega (kao što je podrobno opisano u *parašot Teruma, Tecave* i *Ki tisa*): tri sloja krovnih obloga; 48 pozlaćenih zidnih oplata i 100 srebrnih spojeva za temelje; *parohet* koji razdvaja dvije prostorije Svetišta i *masah* (paravan) nasuprot njemu; kovčeg i poklopac s kerubinima; stol i *menoru* sa sedam krakova i posebno pripremljeno ulje; zlatni žrtvenik i mirisnu žrtvu koja će na

njemu gorjeti; ulje za pomazanje; vanjski žrtvenik za žrtve paljenice i sve što uz njega ide; vješalice, stupove i držače za dvorište; kupelj i postolje načinjeno od bakrenih zrcala.

Moše računa koliko je zlata, srebra i bakra narod dao za izradu *Miškana*. Be-calel, Ahaliav i njihovi pomagači izrađuju osam dijelova svećeničke odjeće - pregaču, naprsnik, plašt, krunu, kapu, tuniku, opasač i kratke hlače - prema uputama koje je Moše dobio u *paraši Tecave*.

Miškan je dovršen i svi njegovi dijelovi doneseni su Moše koji ga podiže i pomazuje sa svetim uljem. Zatim uvodi Aharona i četvoricu njegovih sinova u svećeničku službu. Iznad *Miškana* se pojavljuje oblak koji ukazuje da će B-žanska Prisutnost tu prebivati. ■

Prevela: Dolores Bettini

Allja po allja

Kohen - prva allja - 20+9 p'sukim - 35,1-29

Moše okuplja narod (prema tradiciji to se desilo na prvi Jom kipur, odnosno dan nakon njega, poslije 40 dana i 40 noći na *Har Sinaju*) da im da upute u vezi izgradnje *Miškana*. On započinje s upozorenjem da se poštuje šabat (čak i dok se bave svetim zadaćama *Miškana*).

Zapazite da kada B-g govori Mošeu On mu zapovijeda u vezi *Miškana* (236 p'sukim!) i potom ga upozorava da šabat ima najvišu čast. Kada Moše okupi narod da njima izda zapovijed, on stavlja upozorenje u vezi šabata na početak.

U početna tri retka koji govore o šabatu ukupno ima 40 riječi - 39 plus riječ *hašabat*. To se može protumačiti kao simbolično spominjanje 39 kategorija zabranjene *melaha*, koje definiraju narav *hašabata*. Baal HaTurim kaže da riječ *la'asot* u izrazu "Ovo su stvari koje je B-g zapovijedio da ih činiš", napisana s *lamedom* (30) i anagramom za *teiša* (9) - još jedan nagovještaj šabatnih *melahot*. On još dodaje da u *la'asot* nedostaje slovo *vav*, koje predstavlja šest radnih dana u tjednu kada su *melahot* dozvoljene.

S gledišta micvi

"Zapovijed" koja se ovdje nalazi, "Nećete paliti vatre u svim svojim prebivalištima na dan šabata" ima nas mnogočemu podučiti.

Paljenje vatre je jedna od 39 *avot melaha* (kategorija stvaralačkih aktivnosti koje su zabranjene na šabat). No mi već imamo zabranu iz 4. zapovijedi - ... Nećeš vršiti bilo koju vrstu *melaha*... Zbog čega Tora ovdje izdvaja vatru? Pitanje je dvojako: Zašto je izdvaja i zašto to ponovo zapovijeda.

Sefer haChinuch kaže da su ove

zabrane izravno upućene Sanhedrinu, a ne pojedincima. Nama je već bilo rečeno da ne smijemo paliti vatru. Sudovi, kaže Chinuch, ne smiju provoditi smrtnu kaznu spaljivanja (*s'reifa*) na šabat. Niti se, biblijskim proširenjem, bilo koja smrtna kazna smije izvršiti na šabat, ni bilo koja kazna koju izriču sudovi ne može se izvršiti na šabat. To omogućava da šabat bude dan mira čak i za osuđenog prijestupnika.

Možemo i na drugačiji način pogledati podsjetnik na šabat. Ne smijete paliti vatre u **svojim prebivalištima**, gdje god ona bila, ali smijete - ne, zapravo morate - paliti vatru (i raditi određene druge *melahot*) u **Prebivalištu, Mikdašu**. (Odnosno, onda kada to B-g izričito naredi).

Neki komentatori kažu da je ovo ponavljanje o vatri tu da naglasi kako paljenje vatre nije ništa manji smrtni grijeh, unatoč tome što je na *jom tov* nam to jedna od nekoliko *melahot* koje su dopuštene (tj. kuhanje korištenjem vatre, paljenje plamena koji će gorjeti). Mogli bismo steći dojam da **vatra** nije **težak** prekršaj, zbog *jom tova*. Tu sad nastupa Tora da naglasi zabranu za šabat.

Ima i drugih razloga zbog kojih se posebno spominje zabrane vatre na šabat.

Osim prva tri *p'sukim*, ostatak *sedre* bavi se izgradnjom *Miškana*. *Paršat T'ruma* dala nam je zapovijed i upute, *Vajak-hel* nam govori kako da upute provedemo.

Ljudi osjećaju nemirno uzbuđenje u vezi posla koji je pred njima. Moše govori narodu i kaže im ono što je B-g zapovijedio.

(Zapazite, istovjrtnu terminologiju kojom se Tora koristi kada Moše govori o šabatu i o *Mikdašu*.)

Imenovane su različite vrste materijala. Jasno je rečeno da se donacije potiču, no posve su dobrovoljne.

Potom se svaki dio *Miškana* i njegove opreme spominje do pojedinosti. Nakon što su ljudi čuli što je Moše imao za reći, oni se razilaze (očigledno u oduševljenju i sa željom da se prime posla).

Mogli bismo na temelju redosljeda koji nam je iznesen u *Tori* špekulirati da je osjećaj krivice zbog Zlatnog teleta u velikoj mjeri ono što je motiviralo narod.

Mnogo ljudi je Mošev poziv potakao da darežljivo daju. Muškarci i žene, svi oni daju (postoje različite interpretacije u vezi toga o čemu riječi u *pasuku* govore). Pored donacija, muškarci, a posebno žene, donirali su svoje talente u tkanju, bojenju, stolariji, obradi metala, itd.

Ponovo se spominje s kakvim su srcem ljudi radili. Bio je to iskreni pozitivan odgovor na B-žji i Mošov poziv za izgradnju *Miškana*.

Vođe plemena dale su drago kamenje za naramenice *Eifoda*, i za *Hošen Kohen gadola*, te mirodije i ulja za tamjan i ulje za pomazanje.

Levi - druga allja - 13+12+35 p'sukim - 35,30-37,16

Moše kaže narodu da je B-g odredio Bezalela (iz Jehude) i Ahaliava (iz Dana) kao vođe majstora za *Miškan*. Njih su nebesa nadahnula inteligencijom, spoznajom i vještinama potrebnim za različite složene zadatke koji su bili pred njima. Oni i

(nastavak s 2. stranice) **OU Israel's Torah Tidbits: Alija po alija**

Ljudi koji su s njima radili nadgledali su prikupljanje materijala te obavijestili Mošea da je prispjelo više nego dovoljno materijala. Moše širi glas da ljudi trebaju prestati s donacijama.

Kada je B-g zapovijedio Mošeu u vezi *Miškana*, On je prvo zapovijedio izradu *Arona*, *Šulhana* i *Menore*. Potom, slojeve pokrova – *Miškana*, *Ohela* i *Orot*. Tek tada se u sliku uvode zidne ploče i podne stopice. Pri izvršenju zapovijedi, slijedi se praktičniji plan. Prvo zdanje a potom oprema. Ali kako mogu Moše i Becalet odstupiti od B-žje zapovijedi? U tim stvarima ne možeš činiti kako ti se sviđa. Komentari kažu da su Moše i Becalet tražili i dobili dopuštenje od B-ga da naprave ljudskiji, praktičniji pristup.

U ovom odlomku, predstavljena su tri sloja stropnog pokrova. Zamijetite da je prvi sloj bio krasno višebojno tkanje, s učvršćivačima od zlata. Nad njega je išao praktičniji, manje privlačan, ne toliko složen, vodonepropusni *Ohel* od kozje dlake. Taj se sloj nije vidio iz unutrašnjosti *Miškana*, i nije ga se moglo vidjeti niti izvana, prema mišljenju da se pokrov od *tahaša* i crveno obojane ovčje kože (koji je također izgledao privlačno) nije nalazio odmah povrh njega.

Zatim Tora opisuje izradu zidnih dasaka *Miškana* od drva bagrema. Bilo je 48 dasaka/ploča – po 20 na sjevernim i južnim zidovima, te 8 na zapadnom zidu. Svaka daska bila je obložena zlatom. Svaka je bila umetnuta u dvije podne nožice.

Parohet koji će biti obješen između *Kodeša* i *Kodeš kodašima*, *Masah* za prednju stranu *Miškana*, i *Masah* za prednju stranu dvorišta po stilu izrade i materijalu bili su slični prvom stropnom pokrovu.

Sada kada je zdanje kompletirano, na red dolaze *Aron* i *Šulhan*.

Šliši – treća alijsa – 13 p'sukim – 37,17-29

Sljedeća je na redu zlatna Menora. Osim čašica za ulje, sve ostalo – krakovi, ukrasne kugle, čašice, cvjetovi – iskovan je iz jednog komada zlata.

Zatim, je opisan zlatni žrtvenik (tzv. kadioni žrtvenik, odnosno unutarnji žrtvenik). Nakon što je načinjen ovaj *Mizbei'ah*, spravljen je ulje za pomazanje i tamjan.

R'vi'i – četvrta alijsa – 20+12 p'sukim – 38,1-39,1

Vanjski žrtvenik, bakreni žrtvenik, zemljani žrtvenik (zbog toga što je bio napunjen zemljom dok je tabor počivao i *Miškan* je bio podignut) je opisan. Gotovo sve *korbanot* bile su prinošene na tom *Mizbei'ahu*. On je bio bitno veći od zlatnog žrtvenika.

Posljednji opisani element je umivaonica i njeno postolje. Načinjena je od bakra. Tradicija nam kaže da je bakar dobiven od ogleдалa izraelskih žena. Isprva ih Moše nije želio prihvatiti zbog samodopadnosti koja se povezuje s ogleдалima. Međutim, B-g je Mošeu rekao koliko je ovaj dar dragocjen u Njegovim očima, jer Ga on podsjeća (nazovimo to tako) na ulogu koju su žene odigrale prilikom izbavljenja naroda iz Egipta. Na kraju je opisano dvorište.

P'kudei započinje popisom materijala koji su prikupljeni za upotrebu u izgradnji *Miškana*, njegovog namještaja i odjeće *kohanim*.

Iz činjenice da je Moše Rabeinu dobrovoljno dao obračun za materijale koje je prikupio, učimo da osoba koja je na odgovornom mjestu za prikupljanja novca za zajednicu mora postupati na takav način da uvijek bude van svake sumnje. Čak i ako je ta osoba u potpunosti pouzdana, ona mora poduzeti mjere kojima će izbjeći da izgleda kriva. Talmud nam kaže da

obitelj *kohanim* koja je bila zadužena za spravljanje *ketoreta* (tamjana) nije dopuštala svojim ženama da koriste parfeme, kako netko ne bi posumnjao da uzimaju od svetih mirodija *ketoreta*. Isto tako, oni koji su pekli *Lehem HaPanim* nisu jeli bijelog kruha, tako da nitko ne bi ni pomislio da su uzeli od posebnog brašna iz *Mikdaša* za svoju osobnu upotrebu.

U početnom retku *sedre*, nalazimo riječ *Miškan* dva puta u jednom redu – ...*HaMiškan, Miškan HaEidut*. Raši kaže da je to aluzija na dva *Batei HaMikdaš*. Chatam Sofer dodaje da *hei* iz prvog *Miškana* "manjka" u drugom. Ovo aludira na 5 naročitih stvari koje su nedostajale u drugom *Beit HaMikdašu* – *Aron*, Sveta vatra, B-žamska Prisutnost, Sveti Duh, te *Urim VTumim*.

Raši nas uči da opis *Miškana* kao *Eiduta*, Svjedočanstva, potvrđuje činjenicu da nam je B-g oprostio grijeh sa Zlatnim teletom. Pokazatelj toga je *Š'hina* koja je boravila među nama, u *Miškanu*.

Posao sastavljanja i rastavljanja *Miškana* tijekom godina lutanja Pustinjom bilo je u oblasti plemena Levi, pod nadzorom i vodstvom Itamara b. Aharona HaKohena. Glavni majstori za *Miškan*, podsjeća nas Tora, bili su Bezalel iz Jehude i Aholiav iz Dana.

Tora potom iznosi pojedinosti o zlatu, srebru i bakru koji su sakupljeni za *Miškan* i njegov pribor. Tora također navodi za što su se koristili različiti metali. Zatim, Tora spominje različite obojene vune (nebesko plavu, ljubičastu i crvenu) koji su bili korišteni za izradu svetih halja *Kohen gadola*, i za tkanine koje su prekrivale (i štatile?) svete predmete u *Miškanu* tijekom putovanja s mjesta na mjesto u *Midbaru*.

(nastavak s 3. stranice) **OU Israel's Torah Tidbits: Alija po alijs**

Hamiši – peta alijs – 20 p'sukim – 39,2-21

U ovoj *alijs* se nalazi detaljan opis *Eifoda* i *Hošana Kohen gadola*. Oba su bila istkana od iste vrste prediva i bili su međusobno čvrsto pričvršćeni kada ih se nosilo. Dva kamena oniksa (*Avnei šoham*) bila su pričvršćeni na naramenice *Eifoda*. Imena 12 plemena (zapravo, bila su to 12 sinova Jakovljevih) bila su urezana u kamenove, po šest na svakom kamenu. Pored tkanine za ta dva komada odjeće bila su tu zlatna ležišta za kamenove, zlatni koluti i lančići za povezivanje *Hošana* i *Eifoda*.

Šiši – šesta alijs – 11+11 p'sukim – 39,22-43

M'eil (različita su mišljenja – plašt, ogrtač, odjevni predmet nalik ponču) bio je u cijelosti istkan od *t'heilet* vune. Njegov vratni prorez bio je dodatno ojačan da spriječi da se pokida. Ovo je po drugi puta da Tora naglašava zabranu kidanja *M'eila* (odnosno dopuštenje da se trga). Niti jedna od odjeća ne smije se pokidati; poduzete su mjere da se kidanje spriječi. Ipak, Tora to pravilo predstavlja uz *M'eil*. Rub *M'eila* imao je rese s naizmjenično postavljenim zlatnim zvoncima i ukrasnim konopima od obojene vune i lana.

Kutonet, halja dugih rukava koja je sezala do poda bila je istkana od bijelog lana. Neki kažu da su rukavi bili sašiveni zajedno sa samom haljinom, a ne načinjeni posebno i potom prišiveni na nju. Svi su *kohanim* nosili *Kutonet*. Svaki je *kohen* imao po mjeri iskrojenu *Kutonet*, budući da je bilo zabranjeno vršiti *avoda* u *Mikdašu* ukoiko je halja bila predugačka ili prekratka (ili pohabana ili zaprljana).

Kohen gadol nosio je jednu vrstu lanenog turbana, koji je mogao primiti *cic*. Obični *kohanim* nosili su turban druge vrste.

Pojas ili lenta, koja se naziva *Avneit*, bila je istkana od tri boje vune i lana. On je bio neobično dug (32 *amot*, otprilike 15m dug) i zato ga je bilo potrebno omotati oko struka *koheina* mnogo puta. (Neki kažu da se *Avneit* nosio iznad struka). Omatanje je stvaralo upadljivu izbočinu oko njegova struka i nju je *kohein* osjetio kad god bi ruke spustio sa strane. To je služilo kao stalni podsjetnik *kohenu* na ozbiljnost služne u *Beit HaMikdašu*. *Avneit* je bio *šatnez*, jednako kao i *Hošem*, *Eifod* i *Me'il*. Mišljenja se razlikuju u vezi *Avneita* običnih *kohena*.

Potom dolazi *cic*, odnosno *nezer hakodeš*, načinjen od čistog zlata i pričvršćen oko glave *Kohen gadola* trakama od *t'heilet* vune. *Cic* je imao reljefni natpis *kodeš Hašemu*. Ima mnogo različitih mišljenja kako su te riječi bile načinjene od zlata *cica*, te kojim redom i kakav su smjer imali jedan u odnosu na drugi. *Cic* je bio poput krune za *Kohen gadola*, a opet, također imao je svrhu i da ga ulini vrlo poniznim.

Ovime je rad na dijelovima *Miškana* i haljina za *kohanim* došao kraju. (Sve što je preostalo bilo je da se sastavi i valjano postavi.)

Talmud Jerušalmi kaže da se izraz "kao što je B-g bio zapovijedio Mošeu" u *P'kudei* pojavljuje 18 puta. Sukladno tome imamo 18 *brahot* u našoj svakodnevnoj *Amida* (poveznica između službe u *Mikdašu* i dnevnih molitvi je očita). Tako kaže Š'muel b. Nahmani u ime Rabi Johanana. U ovo se ne ubraja prvi puta kada je taj izraz upotrijebljen: I Bezalel... načini sve što je B-g

zapovijedio Mošeu. Postoje razlike između konteksta izraza s *Becalelom* i konteksta prilikom svih drugih korištenja tog izraza, što opravdava njegovo neubrajanje među ostale. S druge strane, naša *Amida* ima i 19. blagoslov tako da je i "posebni" izraz obuhvaćen.

Sve dijelove *Miškana*, njegovo posuđe, i svete halje, muškarci i žene koji su dobrovoljno uložili svoje talente za *Miškan*, donijeli su ih Mošeu nakon dovršenja posla. Moše je pregledao sav posao i našao je da bio u skladu s onime što je B-g zapovijedio. Moše je blagoslovio narod: "Neka bi bila B-žja volja da On učini da Njegova Prisutnost počiva nad djelom vaših ruku." (Raši)

Tora još jednom nabraja sve sastavne dijelove *Miškana*. I ponavlja stalno iznova da je narod učnio sve što je B-g zapovijedio Mošeu.

Jedna misao... Naglasak na narod koji čini kao što je zapovijeđeno u oštroj je suprotnosti sa Zlatnim teletom, koje nije bilo sve što je B-g zapovijedio. Možemo uočiti prijekor svaki puta kada se podcrtava "ovog puta smo poslušali, ali par mjeseci ranije..." (Da bude jasno, ovo je pohvalno, to da smo učinili kako je bilo zapovijeđeno, no također se daje naslutiti i ukor.)

Š'vi'i – sedma alijs – 16+11+11 p'sukim – 40,1-38

B-g daje nalog Mošeu da podigne *Miškan* na *Roš hodeš* nisan. Nakon što se zdanje postavi, Moše treba u njega unijeti Aron, i objesiti *Parohet* koji odvaja Svetinju nad svetinjama od ostalog dijela *Miškana*. *Šulhan* i *Menora* postavljeni su na svoja mjesta, nakon čega je postavljen zlatni *Mizbeiah*. *Masah* je potom obješen na stupove na ulazu u *Miškan*. Bakreni *Mizbeiah* postavljen je ispred *Miškana*, nasuprot njegovom ulazu. *Kijor* i njegovo postolje smješteni su između *Miškana* i

(nastavak s 4. stranice) **OU Israel's Torah Tidbits: Alija po alija**

Mizbeiaha, malo u stranu. Dvorišne zavjese obješene su na njihove stupove.

Nakon svega ovoga, Moše je trebao pomazati sve dijelove *Miškana* i posvetiti ih. Zatim su *Mizbeiah* i njegovo oruđe bili pomazani, a također i umovaonica.

Zatim su *kohanim* dovedeni naprijed. Nakon pravilnog pranja, odjenuti su u njihovu svetu odjeću i pomazani.

I dogodilo se da je na prvi dan nisana u godini poslije Izlaska iz Egipta, *Miškan* bio dovršen. To je malo manje od godine dana nakon *J'ceat Micrajim*. U tom odlomku, Tora daje procedure koark po korak kako konačno izvesti zapovijedi iz *paršijot* T'ruma, T'cave, početak Ki Tisa, i čitave Vajk-hel.

Nastavljajući se na posljednji odlomak Tora opisuje završne faze cjelokupnog posla izgradnje *Miškana*. Kada Moše postavi *Mizbei'ah* na njegovo mjesto, on prinosi odgovarajuće *korbanot*.

Zanislite si podvojene osjećaje koje je Moše morao imati u tom času. On je sagradio *Mikdaš* i sada zapravo vrši ulogu Kohen gadola. Ali to neće potrajati. Tijekom tjedna svečanog otvaranja *Miškana*, Moše je radio sve. Pogledajte *micvu* pranja ruku i nogu prije vršenja *Avoda*. Zapovijed dolazi Mošeu, te Aharonu i sinovima. Raši kaže da su na osim dan posvećenja *Miškana* Moše i Aharon imali jednak status. Ali samo tog dana. Nakon toga, Moše je samo Levi, a Aharon preuzima kormilo. Kaže se da bi Moše bio Kohen gadol, da nije onako govorio s B-gom kod gorućeg grma. Tada je B-g doveo Mošeu Aharona da podijeli s njime odgovornosti i prednosti uloge vođe.

U završnih 5 *p'sukim* u Š'mot, Tora nam kaže da Moše nije mogao prići *Miškanu* jer je *Miškan* bio "prekriven Oblakom". Tek kad se

oblak podigao Moše je mogao prići.

Oblak je također bio znak narodu da krene na put ili da ostane u taboru. Oblak je tamo bio danju, a Vatreni stup noću.

Ovako završava knjiga Š'mot, s postavljenom scenom, da tako kažemo, za knjigu Vajkra, Torat Kohanim.

U knjizi Š'mot, započeli smo kao obitelj koja je u Egiptu, porobljena i potlačena tamo. Narasli smo u naciju, bili smo izbavljeni iz Egipta uz velika čuda. Primili smo Toru i uspostavili dva glavna aspekta naše nacionalne samosvojnosti - pravila za svakodnevni život prema Tori i izgradnju *Miškana* da bide yredište naše duhovne energije.

B-žji plan za nas dobro napreduje. Sve je tu osim mjesta za puno bogatstvo Židovskog života - Erec Jisrael. No tri knjige Humaša tek trebaju doći.

Običaj je da zajednica ustane na završne *p'sukim* svake knjige Tore. Onaj koji čita Toru, završne riječi čita na dramatičan način, signalizirajući tako zajednici da odgovori sa "*hazak, hazak, v'nithazeik*" (Snažni, snažni i budimo osnaženi). Onaj koji čita tada ponavlja tu frazu. Smatra se posebnom čašću dobiti aliju kojom se završava knjiga.

Maftir - druga Tora - 20 p'sukim - Š'mot 12,1-20

Ovo je četvrta od Četiri Paršijot. *Paršat Hahodeš* je šabat na koji pada ili je pred sam *Roš hodeš nisan*. Čitamo *micvu* za uspostavu Židovskog kalendara (prva dva *p'sukim*), nakon čega slijede zapovijedi u vezi Pesaha - *Korban Pesah, maca, hamec*, itd. (ostalih 20 *pasuka* maftira). Glavna tema Maftira je Korban Pesah. Korban Pesah se razlikuje od svih ostalih *korbanot*. On je (na neki način) spoj duhovnog i svjetovnog. Svrha Korban Pesaha je da je se

jede. Nasuprot drugih *korbanot* čija je glavna karakteristika prinošenje *korbanot* na *Mizbeiahu*; jedenje, kada se meso jede, je sporedno, iako ne i nevažno. Sve *korbanot* su se prinobile u Beit *HaMikdašu* između dviju dnevnih *t'midim*. Osim Korban Pesaha koji dolazi **nakon** poslijepodnevnog *tamid*. Korban Pesah se može prinijeti i jesti i u stanju obredne nečistote. Na ovo se može gledati kao na "kompromis" koji je B-g učinio da nam olakša vršenje ove *micve*. (Pojedinaac bude odgođen do Pesah Šenia zbog *tum'a*, no zajednica prinosi i jede Korban Pesah dok je *tamei*, i ne mora čekati mjesec dana.) Za razliku od dijelova Tore iz *B'reišit* do Bo u kojima su priče naših predaka glavne teme, i za razliku od knjige Vajkra i D'varim, u kojima su glavne teme *micvot*, u ovom dijelu (kao i u većem dijelu Š'mot) nalazimo spoj priče i *micve*. Gdje jedno završava, a drugo započinje nije uvijek lako odrediti. Odnosno, tako je bez usmene tradicije. Da li sve buduće *Korbanot* Pesah treba peći? Ili je tako trebalo biti samo prvobitne noći Izlaska? Moramo li jesti Korban Pesah opasani i u žurbi? Ili je to bilo samo tada? Krv na dovratnicima? Lomljenje kosti? Itd, itd. Odgovori su jasno prikazani u Talmudu. Poanta je da sama pisanu riječ nije cijela Tora. Ovo je još jedan od brojnih primjera ovog vrlo važnog elementa judaizma.

S gledišta micve

Maftir sadrži nekoliko *micvot* - izradu židovskog kalendara, klanje Korban Pesaha, jedenje njega, ne jesti ga sirovog ili kuhanog, a ne ostaviti do jutra bilo što od Korban Pesaha., uništiti *hamec* u vlastitom posjedu, jesti *maces* u noći Sedera, ne posjedovati *hamec* na Pesah, ne jesti bilo koju hranu, u kojoj ima *hameca*. Osim ovih „brojanih“ *micvot*, također nalazimo i izvorište za *šmura maca* te izvorište za dopuštene *m'lahot* na *jom tov*. ■

Rav Kook:

Dvojaka priroda Šatora sastanka

Očigledno pitanje postavlja se svakome tko čita *parše* Vajahel i Pekudej. Zašto Tora mora ponavljati sve detalje oko izgradnje Šatora sastanka? Sve je to već nadugo i naširoko opisano u *paršama* Teruma i Tecave koje bilježe B-žju zapovijedi da se izgradi *Miškan*.

Zapovijed i izvršenje

Rav Kook često je govorio o razlici između puta i konačnog cilja. Mi težimo tome da jurimo kroz naše živote za određenim ciljevima – čak i onim bezvrijednim – pridajući malo ili nimalo vrijednosti samome putu. Put gledamo samo kao na usputnu stvar, bez stvarnog značenja.

Sa ova dva seta *parši* Teruma-Tecave i Vajahel-Pekudej, mi vidimo razliku između zapovijedi i njenog izvršenja. To je razlika između učenja i akcije, između teorije i prakse.

Baš kao što naš svijet uveličava ciljeve na račun sredstva, jednako su tako naglašena djela i postignuća u odnosu na misao i učenje. No dublja perspektiva pronalazi

poseban značaj u putu, u apstraktnoj teoriji, u početnoj zapovijedi.

Mudraci dodaju krasno tumačenje: „Veliko je učenje Tore, jer ono vodi prema djelovanju“ (*Kidušin 40b*). Ta tvrdnja uči nas da je učenje Tore – teorija, put – važniji od samog cilja, ispunjanja *micve*. Učenje Tore vodi nas ka dobrim djelima; no ono u sebi posjeduje vrijednost veću od samog poznavanja toga kako ispravno djelovati.

Talmud raspravlja o tome treba li izgovarati blagoslov kada se podiže *suka*. Nakon svega, Tora nam zapovijeda da sagradimo *suku* – „Držite blagdan sjenica“ (*Pon. zakon 16,13*). Ipak, rabini su odlučili da se ne izgovara blagoslov prilikom gradnje *suke*, već jedino onda kada živimo u njoj tijekom blagdana Sukota. Zašto?

Majmonides je objasnio da u slučaju kada je zapovijed sagraditi objekt u svrhu ispunjanja *micve*, blagoslov se izgovara samo tijekom one finalne, konačne *micve* (*Hilhot Berahot 11,8*). Zato ne izgovaramo blagoslov kada pripremamo *cicit* ili kad gradimo *suku*.

Prema tome, ako bi učenje Tore imalo samo za svrhu ispunjanja zapovijedi, ne bismo izgovarali blagoslov nad učenjem Tore. Činjenica da ipak izgovaramo blagoslov nad učenjem Tore ukazuje na to da je i samo to učenje *micva* za sebe, neovisna od svoje funkcije da bude priprema za ispunjanje drugih zapovijedi.

Ta dva aspekta Tore mogu se opisati kao B-žji utjecaj u dva smjera, poput onoga u Jakovljevom snu. Ispunjanje Tore kroz praktične *micve* realizira B-žju volju u fizičkom svijetu. Unutarnja vrijednost učenja Tore, pak, ukazuje na duhovno kretanje u suprotnom smjeru. Ono uzlazi odozdo prema gore – naša intelektualna aktivnost bez izraza u fizičkom svijetu, naše misli o Tori bez praktične primjene.

Dvojaka svrha

Dva seta *parši* razlika su između zapovijedi i izvršenja, učenja i djelovanja.

Na dubljoj razini, to ponavljanje izražava dvojaku funkciju *Miškana*. Na praktičnoj razini, to je bilo

(nastavak s 6. stranice) **Rav Kook: Dvojaka priroda Šatora sastanka**

centralno mjesto za prinošenje žrtava. *Miškan* je služio kao centar za sveta djela. No na apstraktnoj, metafizičkoj razini, *Miškan* je bio žarišna točka B-žje prisutnosti, Njegovo prebivalište.

„Napravit će Mi Hram i Ja ću prebivati (*ve-šehanti*) među njima“ (*Šemot 25,8*).

Poput suprotnih utjecaja Tore, jednog silazećeg i drugog uzlazećeg, svaka od funkcija *Miškana* ukazivala je na drugi smjer. Njegova konstrukcija, posvećenje fizičke materije i talenata za svete svrhe, te prinošenje žrtava B-gu, uzlazili su iz fizičkog svijeta prema nebesima. S druge strane, *Šehina* koja je prebivala u *Miškanu*, bila je fenomen koji je tekao odozgo prema dolje, jer je B-žja prisutnost prebivala u fizičkom svijetu.

Tehnologija i Šabat

„Ne palite nikakve vatre u svojim kućama na šabat.“ (*Šemot 35,3*)

Tora zabranjuje 39 različitih kategorija aktivnosti na šabat. Pa ipak, samo jedna od njih – paljenje vatre – izričito je zabranjena u Tori. Zašto? Zašto Tora u toj zabrani koristi izraz „u svojim kućama“? Nije li zabranjeno paliti vatru na bilo kojoj lokaciji?

Kontrola i korištenje vatre jedinstvena je za ljudsku vrstu. To je temelj našeg napretka u znanosti i inovacijama u tehnologiji. Čak i danas, goriva poput ugljena i nafte, ono su što daje moć modernim društvima. Ukratko, vatra je metafora

za našu moć i kontrolu nad prirodom, plod naše B-gom dane inteligencije.

Koja je središnja poruka šabata? Kada se suzdržavamo od posla u sedmi dan, mi obznanjujemo da je B-g Stvoritelj svijeta.

Netko bi mogao pomisliti da je samo iskonski prirodni svijet B-žje djelo. S druge strane, ljudska tehnologija je umjetna i možda nepojmljiva pravoj svrsi svemira. Stoga, Tora izričito i specifično zabranjuje paljenje vatre na šabat, ističući time da je i naš napredak u znanosti i tehnologiji također dio stvaranja. Sve je uključeno u krajnji dizajn svemira. Naši izumi doprinose cilju stvaranja u suradnji s B-žjom uzvišenom mudrošću.

Zajedno sa spoznajom da su sva naša dostignuća u osnovi B-žje djelo, mi također moramo biti svjesni toga da imamo ogromnu moć da promijenimo i poboljšamo svijet. Ta promjena bit će na blagoslov ako smo dovoljno mudri da koristimo našu tehnologiju unutar granica integriteta i svetosti.

Vatra u Hramu

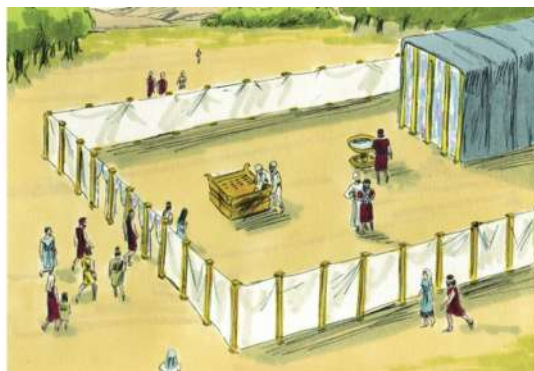
To upozorenje vodi nas do drugog pitanja: zašto Tora ograničava zabranu paljenja vatre na šabat na

„naše kuće“? Talmud (*Šabat 20a*) objašnjava da je paljenje vatre zabranjeno samo u privatnim kućama, no u Hramu je dozvoljeno spaljivati žrtve na šabat. Zašto bi u Hramu vatra bila dozvoljena?

Hram je bio žarišna točka proroštva i B-žje objave. On je bio izvor prosvjetljenja, kako za pojedince, tako i za cijeli narod. Vatra korištena u Hramu metafora je za našu misiju da unaprijedimo svijet kroz napredak u znanosti i tehnologiji. Moramo shvatiti poruku da je na nama da razvijamo i unapređujemo svijet, sve dok čitav svemir ne bude obnovljen novim srcem i novom dušom, u razumijevanju i harmoniji. Dozvolom tehnološke inovacije vatre u Hramu na šabat, B-g ukazuje na to da želi da svoje intelektualne darove iskoristimo za inovaciju i napredak, na način sličan B-žjim djelima stvaranja.

Mi moramo biti neprestano svjesni našeg nevjerojatnog potencijala kada slijedimo put koji nam je naš Gospodar odredio. Na toj duhovnoj razini, mi ne bismo smjeli misliti da smo nesposobni u postizanju novih stvari. Kako kaže Talmud, „Ako to požele, pravednici mogu stvarati svjetove“ (*Sanhedrin 65b*). Kada čovječanstvo dosegne etičko savršenstvo, pravda će voditi sva naša djela, a znanstveni napredak i izumi svoju će inspiraciju crpiti iz izvora božanskog morala, iz svetog Hrama. ■

Prevela Anja Grabar

Rabbi Berel Wein:

Odgovornost i značaj detalja

Knjiga *Šemot* završava ključnom porukom Židovima – odgovornost. Tora nam navodi kako je stvarno *Miškan* bio izgrađen i potom nam evidentira detaljan obračun o tome kako su donacije za njegovu izgradnju zapravo bile utrošene i koliko su iznosile. Tora drži Bezalela i Ahaliava odgovornima za njihovu darovitost i radinost. Njihov stvarni trud i završni rezultat njihova rada uspoređuje nam se s izvornim planovima za *Miškan* jednako detaljno kao u *paršijot Truma* i *Tecave*.

Arhitekti, nadglednici i graditelji *Miškana* pohvaljeni su zbog toga što nisu odstupali od izvornih planova i što su svoje zadaće dovršili u potpunosti i s oduševljenjem – čitavim srcem i velikom prednošću.

Nema većeg postignuća za ljudsko biće od izvršenja te obaveze odgovornosti. Ona disciplinira naš um i naše ponašanje i stvara odgovorno i sigurno društvo. Većina današnjeg Židovskog svijeta kaže otvoreno ili podsvjesno: “Ne računajte na me-

ne.” Ljudi se ne žele obavezati bračnim zavjetom, obavezati se idealima, Tori ili Židovskom narodu. Oni se ne žele podvrgnuti ispitu odgovornosti, pa ga u potpunosti izbjegavaju.

Židovska se budućnost ne može graditi na ljudima koji ne žele snositi odgovornost za to kako koriste svoje živote, svoje talente i svoje materijalne blagoslove. To je uistinu najvažnija poruka koju dijele ove *paršijot*. I da ne bi bilo zabune u vezi toga, judaizam drži sva ljudska bića odgovornima na isti način.

Tora također drži Mošea odgovornim za materijale koje se prikupilo kako bi se izgradio *Miškan*. Svaki predmet koji je doniran mora se uzeti u obzir. Postoji priča o jednom knjigovođi koji je radio za neku tvrtku i nikako nije uspijevaio uskladiti poslovne knjige te tvrtke. Razlika je iznosila pet dolara. Stoga je on jednostavno u knjigu salda stavio novčanicu od pet dolara i otišao kući. Takav način vođenja knjiga nije

prihvatljiv kada se radi o javnim sredstvima.

Moše se osjeća primoranim da da obračun za svaki komad srebra koji je bio doniran za izgradnju *Miškana*. I kada otkrije da mu knjige nisu usklađene, zahvati ga užas, sve dok se ne sjeti da je količina srebra koja manjka bila upotrijebljena da se proizvedu kuke koje drže zavjese *Miškana* uspravno i napetima. Tek tada on osjeti olakšanje i njegova je uloga vođe ponovo opravdana i sigurna.

Vođa se, više od prosječne osobe ili običnog građanina, mora držati najviše moguće mjere fiskalne i moralne odgovornosti. Biblija nam bilježi kako se kraljeve Jude i Izraela stalno podsjećalo i često puta od strane proroka njihovog vremena korilo da su pali na ispitu odgovornosti. Tora to jezgrovito kaže: “I naći ćeš se nedužan i bez mane pred B-gom i Izraelom.”

Tora traži odgovorno ponašanje i nerado prihvaća ispriku. Naraštaj

(nastavak s 8. stranice) **Rabbi Berel Wein: Odgovornost i značaj detalja**

koji se ne smatra odgovornim za Židovsku prošlost i Židovsku budućnost napravio je težak promašaj u svojoj ulozi da bude kanal Židovskog života i svetosti.

Kao što smo rekli, knjiga *Šemot* koja svega nekoliko mjeseci ranije započinje s takvom dramom, ovaj tjedan završava s prilično nezanimljivim i čisto tehničkim zapisom. Tora za nas još jednom razmatra i prepričava pojedinosti o izgradnji *Miškana* i donosi točan obračun za materijalna sredstva iskorištena za njegovu izgradnju.

Vjekovima su komentatori provodili duge i teške sate nad ovim *paršijot* u svetoj Tori, u kojoj su svako slovo i svaka riječ vječni, pokušavajući opravdati ovo naizgled suviše ponavljanje. Ja se neću upustiti u razmatranje svih tih različitih pristupa da bih to objasnio. Svi su oni zadovoljavajući, a opet na neki način ne postižu svoj cilj.

Ja sâm, svakako nemam nikakvu veliku ili briljantnu spoznaju o ovoj temi. No, postoji jasno učenje da se svi komentatori slažu s onime što se može dokučiti iz tog razmatranja i prepričavanja u vezi izgradnje *Miškana*.

Miškan je imao tu čudesnu osobitost da je bio izgrađen točno i bez odstupanja u odnosu na njegov izvorni nacrt. Mnogo puta u životu ljudi i ustanove počnu uspostavljati strukturu, organizaciju i pravila koje će jednom kada zažive biti od velike koristi društvu. Rijetko se,

ako i ikada, konačni rezultat točno poklopi s planovima i stvarnim namjerama onih koji su bili isplanirali i pokrenuli taj projekt.

Svi su ljudski planovi i nacrti podložni promjenama, preinakama, pa čak i otkazivanju. Nacrti za *Miškan*, zaodjenuti u duhovnost B-žjih zapovijedi, nisu podložni takvim promjenama. Zbog toga su Becelel, Ahaliav i Židovski narod primili pohvale zbog toga što su se strogo držali izvornog plana za izgradnju *Miškana* koji je bio dan Mošeu.

U ovoj *paršijot* razmatra se svaka pojedinost izgradnje *Miškana*. Svi su graditelji svjesni važnosti detalja u svom radu. Vijak koji nedostaje, čavao, ili kuka, kasnije mogu dovesti do katastrofe. Ovo je istina u fizičkom zemaljskom životu ljudi. A dvostruko je istinitije u vezi duhovnog i moralnog karaktera osobe i zajednice. Tek kad se dovrše svi detalji vidi se čitava osoba ili projekt.

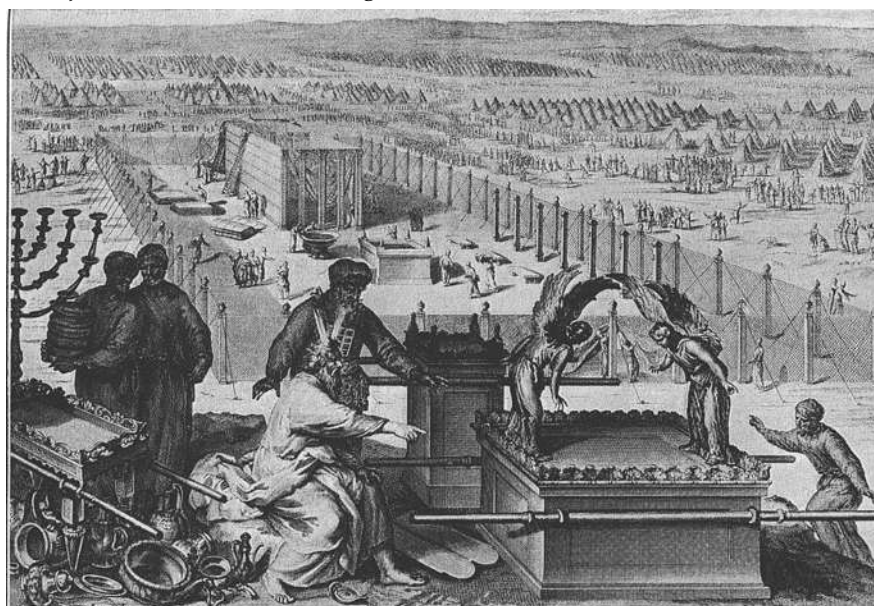
Umjetnika se, bila to slika ili glaz-

ba, uvijek procjenjuje prema nijansama – po detaljima. Izbjegavanje prečaca koji uvijek vode prema traljavosti istinski je znak darovitog izvršitelja. Moše s ljubavlju za nas bilježi svaki djelić materijalnih dobara koja zajedno sačinjavaju sveti *Miškan*. U kabalističkoj misli, svaka nijansa izgradnje *Miškana* doista utječe na svijet u cjelini.

Ovo služi samo kako bi se iznova naglasila važnost detalja pri bavljenju s *Miškanom*. *Miškan* više nije fizički prisutan među nama, no ono što nas on podučava i njegova veličina još uvijek prebivaju u izučavanju Tore i u sustavu vrijednosti Židovskog naroda. Čitajući njegov opis u Tori i proučavajući temeljna načela koja on predstavlja, *Miškan* u nama oživljava i utječe na nas i kao pojedince i kao zajednicu. Neka bismo bili osnaženi ovom vječnom spoznajom.

Hazak, hazak v'nithazek

Šabat šalom ■

Rabbi Yissocher Frand:

Ako nešto imaš, ne moraš to pokazati

Parše Vajakhel-Pekudej su četvrta i peta *parša* u knjizi Šemot koja se bavi izgradnjom *Miškana*. Ako se čini da ova *parša* ponavlja mnogo toga što je već rečeno, to je stoga što je zaista tako. Budući da je Tora vrlo ekonomična po pitanju upotrebe riječi čini se neobičnim da toliko riječi posvećuje ponavljanju iste priče ponovo i ponovo.

Ramban komentira to na početku *parše Vajakhel*. Prema njegovom mišljenju, to ponavljanje pokazuje koliko Svemogući cijeni to što su Židovi izgradili *Miškan*. To se može usporediti sa primanjem dara od osobe koja nam je bliska i draga. Nikada se ne umorimo govoreći koliko je prekrasan taj dar, objašnjavajući kako on radi, ili ponavljajući koliko je čudesan. Osobito ako netko želi naglasiti svoju ljubav prema osobi koja mu je taj dar poklonila.

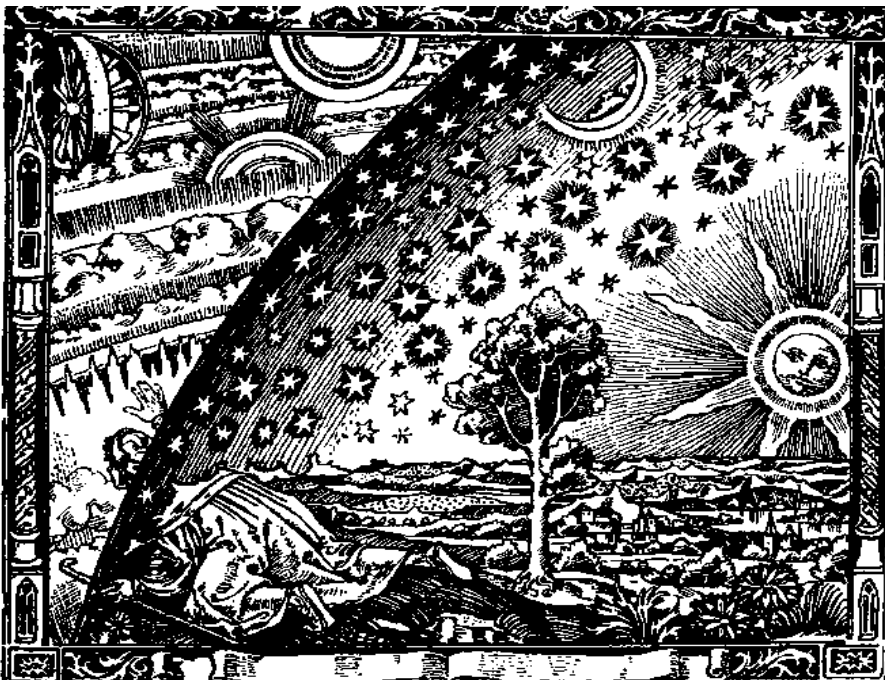
Ramban kaže da je to razlog za ponavljanje. *Ribono šel Olam* nam pokazuje koliko nas voli i ponavlja mnogo puta sve ono što smo učinili za gradnju *Miškana*.

Usprkos Rambanovom tumačenju, još uvijek ostaje pomalo čudno da Tora ide u takve detalje opisujući kako treba izgraditi *Miškan*. U ovih 5 *parašot* (Teruma, Tecave, Ki Tisa (djelomično), Vajakhel i Pekudej) Tora nam govori, ne samo o posuđu koje će se upotrebljavati u *Miškanu*, već i o strukturi samog *Miškana*. Posude koje su se koristile u *Miškanu* bile su iste kao one koje su se kasnije koristile u *Beit HaMikdašu* pa smo stoga trebali znati za buduće generacije koliko velike trebaju biti, kako ih načiniti i od kojih materijala. Ako bi se neka posuda iz *Miškana* oštetila ili izgubila, trebala je biti popravljena ili nadoknađena. To je bio temelj

Salomonu i kasnijim generacijama za to da uvijek imaju nacrt posuda kako bi ih mogli ponovno napraviti ako bude potrebno.

Vrijedno je primijetiti da se vezano uz konstrukciju posuda i „na-mještaja“ u *Miškanu* koristi riječ *va'ja'as* (i načinio je), dok se vezano uz konstrukciju Kovčega Saveza – i isključivo u vezi s Kovčegom – koristi izraz *va'ja'as Becalel* (i Becalel je načinio). Mešeh Hohma objašnjava da je to stoga što se isti taj Kovčeg kojeg je načinio Becalel koristio kasnije u *Beit HaMikdašu*. Kada je srušen prvi Hram i Kovčeg je sakriven, u drugom Hramu više nije bilo Kovčega! (Na njegovom mjestu bio je kamen – *even šesija*). Iz toga izlazi da je jedan jedini Kovčeg koji se koristio u povijesti Svetišta, bio onaj kojeg je načinio Becalel. Za svo drugo posuđe pisano je *va'ja'as* – time se ukazuje na to da je ono načinjeno, ali da ga i drugi mogu načiniti u budućnosti. Kovčeg je bio poseban jer je postojao samo jedan u povijesti i to onaj kojeg je načinio Becalel.

Tako, možemo objasniti potrebu za detaljima oko konstrukcije posuda, namještaja, svećeničke odjeće... jer je sve to predstavljalo nacrt za buduće generacije. No, konstrukcija samog Svetišta bila je jedinstven trenutak u povijesti. Jednom u povijesti izgrađen je *Miškan*. Nakon što je sagrađen Hram (potpuno drugačija struktura), *Miškan* je sakriven i o njemu se više nikada nije čulo! Nikada više

(nastavak s 10. stranice) **Rabbi Yissocher Frand: Ako nešto imaš, ne moraš to pokazati**

neće nam biti potrebno znanje o to-me kako izgraditi *Miškan*.

Stoga se postavlja pitanje - zašto je potrebno toliko detalja u opisu izgradnje *Miškana*? Čak i u mesijansko doba, to nam zna- neće biti ni od kakve praktične koristi!

Odgovor je da mi moramo učiti određene lekcije iz *Miškana*. Ne moramo znati kako ga izgraditi, ali

moramo naučiti neke lekcije. Jedna od tih lekcija je nešto vrlo neobično.

Lekcija je da su oni taj prekrasan *Miškan* napravljen od prekrasnog drva i srebra - elegantnu konstrukciju - prekrili kozjim kožama. Zašto bi takvu prekrasnu građevinu prekrili takvim običnim prekrivačima? To je jednako tome da netko kupi Mercedes i prekrije ga jeftinom ceradom kako nitko ne bi vidio taj čudesan umjetnički rad. Ako netko ima nešto predivno - zašto to ne pokazati?

Postoji vrlo zanimljiv stih u *parši Teruma* (*Šemot 26,13*), no on se odnosi i na našu *paršu*: „I postavite ih (kozje kože) sa svih strana Svetišta... kako biste ga pokrili.“ Raši komentira: „Tora nas uči ispravnom ponašanju (*dereh eret*), da osoba mora brinuti o onome što je predivno.

Koje je ispravno ponašanje prema onome što je prekrasno? *Dereh Eret*

je da se ljudi ne moraju hvaliti onime što imaju. Ako netko ima nešto lijepo, ne mora to pokazivati - neka ostane skriveno. Mi živimo u društvu u kojem je mantra: „Ako nešto imaš, pokaži to!“ To je potpuno nežidovski. Židovska etika je „Ako nešto imaš, sakrij to!“ Ne moraju svi znati da to imaš.

Stih u *Šir haŠirim* kaže: „Otišla sam u vrt gdje rastu orasi, da vidim da li je loza pustila mladice, da li je nar procvjetao...“ (*Šir haŠirim 6,11*). Raši kaže: Zašto se Izrael uspoređuje s orasima? Baš kao što orah izgleda kao da nije ništa drugo doli komad drva, no kada ga netko razbije u njemu pronade ukusan plod, tako je i Izrael ponizan i skroman; učenjaci među narodom ne prepoznaju se lako. *Talmid haham* sakriva ono što zna. On se ne busa u prsa svojim znanjem. Međutim, kada netko „malo otvori“, tada vidi koliko znanja u tom *talmidu* ima.

Zato Tora toliko riječi posvećuje opisu *Miškana* kojeg nikada više nećemo graditi. Tora nas uči *dereh eret*. Imamo prekrasan *Miškan*. Nemojmo se njime pokazivati. Zadržimo to za sebe.

Pogledajte prirodu. Sve prekrasne i neobično vrijedne stvari u ovom svijetu su sakrivene. Kako bi pronašli zlato, moramo ući u dubine zemlje i najprije ukloniti mnogo kame- nja. Isto je i sa dijamantima. I sa srebrom. Sve je to lekcija. Ono što je lijepo i drago, ostaje sakriveno. To bi trebala biti lekcija i za ljudska bića - držimo sakrivenim ono što je predivno.

Zbog takvih lekcija Tora troši toliko vremena i prostora govoreći nam o *Miškanu*. ■

Prevela Anja Grabar

Rabbi Shaul Rosenblatt:

Je li Tora nemoralna?

Ovotjedni odjeljak još jednom govori o Svetištu – putujućem Hramu. U odjeljak je uključena i povijest prikupljanja donacija za izgradnju Svetišta. Previše novca je donirano. Prvi i posljednji puta u židovskoj povijesti, volonteri su morali tražiti od ljudi da prestanu davati. Još uvijek čekam taj dan u Tikunu.

Postoje vremena kada čitam Bibliju i pitam se je li Richard Dawkins u pravu kada kaže: „Imaju li ljudi koji Bibliju uzimaju kao moralni autoritet najmanjeg pojma o tome što u njoj zapravo piše?“ Zapravo, ponekad gledam ono što ISIS čini u Siriji, Libiji... i čitam Bibliju, i mogu reći da površno gledano nema neke velike razlike među njima. Konkretni primjer u ovotjednoj *parši* jest kazna kamenovanja za onoga tko prekrši šabat.

Nedavno sam o tome raspravljao sa kolegom i imam neke nove uvide sa svoje strane.

To je izazovan i vrlo važan predmet pa mu stoga želim posvetiti dva svoja *davara* jer mi se čini da će mi trebati ponešto više prostora za njega.

Za početak, želim postaviti svoj intelektualni scenarij koji okružuje Toru kao perspektivu za ono što ću govoriti.

Nakon rigoroznih propitkivanja informacija, ja osobno ne vidim

drugi mogući zaključak osim toga da je B-g autor Tore. Vjerujem da su dokazi za to neoborivi. Do tog zaključka došao sam kada mi je bilo 18 go-dina. Nakon nečega što bismo mogli nazvati „krizom vjere“ u mojim ranim tridesetima, tražio sam alternativno objašnjenje, no još uvijek sam jedino taj zaključak morao priznati kao istinu od koje je nemoguće pobjeći.

To je moje viđenje i početna točka za judaizam. Ta je točka važna jer je ona ključ mog pristupa svim, na prvi pogled nelogičnim ili proturječnim, riječima Tore. Tora koja se čini nemoralnom za mene ima dva moguća objašnjenja. Ili je moj pogled na svijet ispravan i Tora je u krivu. Ili, ja imam još mnogo toga za naučiti o svijetu za koji mislim da

ga poznajem i Tora mi nudi mudrost koja je dublja od moje sadašnje razine uvida.

Da nisam uvjeren u to da je B-g autor Tore, vjerojatno bih pošao za prvom opcijom budući da je jednostavnija i ugodnija. Međutim, s obzirom na moje stajalište o B-žjem autorstvu Tore, moram poći za drugom opcijom. No, ima nešto što je vrlo zanimljivo. Gotovo neproizmjenljivo, kada god strpljivo kopam dublje otvorenog uma, nalazim nevjerojatnu mudrost u stvarima koje su mi na početku djelovale besmislenima. Zato je činjenica da se Tora ponekad čini nemoralnom za mene uvijek točka od koje kreće učenje. I, čak i onda kada još uvijek ne shvaćam, vjerujem da je u tom slučaju zlato samo sakriveno malo dublje i kad budem spreman da ga iskopam, otkrit ću ga.

Kao što sam rekao, za mene to nije samo hipoteza, već model djelovanja kojim se vodim već preko 30 godina.

S time na umu, sljedećeg tjedna bavit ćemo se problemom naizgled brutalne smrtno kazne kamenovanja za naizgled neškodljiv grijeh paljenja vatre na šabat.

Šabat šalom ■

Prevela Anja Grabar

Chanoch Ben Yaakov:

PONOVO O MIŠKANU? ŠTO IMA TOLIKO VAŽNO U

Ovaj tjedan se čita paraša *Vajakhel-Pekude*.

Izlazak poglavlje 35 stih 1 do poglavlja 38 stih 20. To su 139 stiha koji su prema gematriji קלט. Ova riječ se može prevesti kao "apsorbirati", "unijeti", "shvatiti". Kodna riječ od mudraca je סנואה koja nema

izravno značenje na hebrejskom ili aramejskom. S permutacijom slova riječ se može prevesti kao "silovanje fizičkog svijeta".

Postoji 1558 riječi אהקנה u *paraši*. Ova riječ/broj ima slova od *alef* do *tav* i šoreš קנה, što znači biti očišćen ili obrisan. Stoga je značenje tog broja ili da koristimo alefbet da se očistimo iznutra i izvana ili da očistimo alefbet. *Het* (griješ) zlatnog teleta učinio je da se smrt vrati natrag u fizički svijet, a također je zaprljao slova. Ova *paraša* ima bit čišćenja svega u svemiru od slova (početno stvaranje) do fizičkog svijeta (konačno stvaranje). To je razlika između *paraše Teruma* i *Vajakhel*. Na površini se doimaju gotovo jednaka, ali su vrlo različite po tome što je njihova bit.

U *paraši* postoji jedna riječ koja je na jedan način napisana, a izgovora

se na drugi način.

U *paraši*, poglavlje 37 stih 8 posljednja napisana riječ je קצוותו, a izgovara se קצוותי. Obje riječi znače kraj. Jedna je u jednini, a druga u množini. To govori o jedinstvu kerubima koje opisuje ovaj stih.

Čini se da su *paraše Teruma* i *Vajakhel* slične. Obje govore o Hramu i njegovim sastavnim dijelovima. Međutim, *paraša Vajakhel* započinje s raspravom o šabatu. Odatle dobivamo informaciju da je svaki šabat kako manifestacija tjednog duhovnog rada pojedinca tako i razina *Ketera* rada sljedećeg tjedna. Mi učimo iz ovog koncepta da ideja *Malhuta* ili manifestacije jedne stvari postaje sjeme slijedeće generacije bilo to drveće, biljke, ljudi ili ideje. U stvari, svaki aspekt stvaranja ima u sebi ugrađenu ideju kontinuiteta. Čak je i ideja o kraju ili smrti tek početak slijedećeg svijeta ili života. Suština

paraše Vajakhel se odnosi na kontinuitet kako je pokazano s konceptom šabata.

Ideja okupljanja ili sabiranja što je prijevod riječi *Vajakhel* je odvajanje nečistog od čistog tako da se čisto može podići na višu razinu svetosti. To je ono što se može dogoditi tijekom ovoj tjedne *paraše*, koja uvijek dolazi tijekom mjeseca adara bilo da je to *adar alef* ili *adar bet*. Ako budemo sretni tijekom ovog tjedna bit ćemo u stanju podići našu razinu *keduše*. Našu povezanost sa svetošću.

Nadam se da ćete uživati u vašem učenju Tore ovog tjedna. Ono nas uistinu nadahnjuje strahopoštovanjem!

Kol Tuuv

Uživajte u čitanju Tore! ■

Prevela: Tamar Buchwald

Neprocjenjiva vrijednost častitosti, Rabbi Daniel Travis:

Izbjegavati počasti

Kad je Jakov završio upute svojim sinovima, podigao je noge na krevet i izdahnuo, i bi pridružen svojim precima. (Berešit 49,33)

Prethodni esej je dao primjere Jakova Avinu i velikog učenjaka Tore koji su uspostavili kao svoj najveći prioritet izbjegavanje počasti. Ovi primjeri potiču sljedeća pitanja: Zašto čovjek mora dati sve od sebe da izbjegne pohvale? Što je ima loše u malo priznanja za nečije postignuća? Nadalje, naši Mudraci nam kažu da ako netko bježi od počasti, počast će juriti za njim. Ako je počast negativna i treba ju izbjegavati, zašto B-g opterećuje osobu koja zapravo to ne žele s još više počasti? S druge strane, ako je počast dobra,

što motivira čovjeka da bježi od nje?

Istinska počast, to jest ona koja donosi slavu B-gu, svakako je za pohvalu. Međutim, ona sa sobom nosi i opasnost: čovjek bi mogao napraviti pogrešku misleći da je nagrađen on, a ne B-žanska slava koju on predstavlja. Netko tko shvaća koliko je on beskonačno daleko od svoga Stvoritelja, i izražava to bježanjem od počasti, priznaje da jedino B-g zaslužuje istinsku slavu. On neće napraviti pogrešku ponosa, i stoga kad primi počast, B-žansko ime će biti posvećeno.

Postoje trenuci kada čovjek mora ostaviti po strani poniznost i priznati svoje poznavanje Tore. Ako Ravu netko postavi pitanje vezano

na praktičnu *halaha*, Tora ga obvezuje da odgovori na svako relevantno pitanje, ukoliko je sposoban za to. Čak i ako mu netko postavi pitanje koje nije relevantno, važno je da Rav odgovoriti na njega, tako da mu ljudi ponovo dođu sa još značajnijim pitanjima. Isto tako, učitelj bi trebao odgovoriti na svako pitanje koje mu njegovi učenici postave, s obzirom da je to njegov posao, te da mora biti jak vođa i uzor svojim učenicima. Ako ne odgovari na pojedina pitanja, jer želi biti skroman, student može izgubiti poštovanje prema njemu i neće htjeti dalje učiti od njega. ■

Prevela Tamar Buchwald

Breslov Research Institute:

Vlastiti miškan

Rebe je dao i sljedeći komentar kad sam mu ja [Reb Noson] pokazao ovaj prijepis [*Likutey Moharan II, lekcija #67*]. "Uputa sadržana u mojim podukama je dalekosežna i vrlo moćna. Da je bila formulirana drugačijim stilom, da je bila iznesena "s visoka", ona bi uzdignula, a potom slomila srce čovjeka, jer njezine su poduke duboke i neporecive.

"Pa potrudite se da učinite kako sam vam rekao i koristite moje poduke kao odskočnu dasku za vaše osobne molitve (*hitbodedut* = osamljivanje u svrhu meditacije, molitve). Jer onog trenutaka kad poduku počnete pretvarati u molitvu, to će vas nadahnuti i potpuno izmijeniti vaše srce"

Konkretna pouka o kojoj se raspravlja u #196 navodi sljedeće iz ovotjedne *paraše*. "Vidite! B-g je pozvao po imenu Becalela ... i napunio ga duhom B-žjim; mudročću,

intuicijom, spoznajom i umješnosti" (*Izlazak 35,30-31*). Jedno od načela na kojima se temelji pristup Rebe Nahmana učenju Tore je da vas Tora, u B-žje ime, poziva - po imenu (*Likutey Moharan I, lekcija #121; Tzaddik #216 [90], 342*).

Sada, Tora je ponekad talmudska, ponekad midraška, ponekad mistična i da, ponekad čak i "govori s visoka". Ali pouke svete Tore, kako god formulirane, uvijek su duboke i neporecive. Becalel je bio pozvan da gradi *Miškan* (svetište, magnet za one koji traže B-ga) u pustinji, *miškan* u kojem će Aharon (jedan od najsvetijih Židova svih vremena) služiti, a svi njegovi suvremenici Židovi će doći da poboljšaju svoje veze sa Stvoriteljem. Becalelu je dana sposobnost, da izgradi taj *miškan*. Jednako tako važno, ako ne i važnije, on je osjećao i vjerovao da ima te sposobnosti.

Kad vas B-g pozove po imenu, to može biti zbog zadaće koja je možda malo skromnija. Možda ni jedan dostojanstvenik nikada neće posjetiti, niti će čak ijedna osoba znati za vaš *miškan*. Ali B-g će znati, i posjetiti će ga. Ono što morate znati i osjetiti i vjerovati, je da imate tu "mudrost, intuiciju, spoznaju i umješnost" da izgradite svoj *miškan*. Imate sposobnost - i osjećaj - da uzmete bilo koju poduku(e) Tore koju učite, i pretvorite ju u molitvu koja će vas promijeniti, koja će pretvoriti neko od B-ga napušteno mjesto u vama u *miškan*, mjesto u kojem B-ga prebiva, i mjesto kojem se drugi mogu obratiti u svojoj potrazi za B-žanskim.

agutn Shabbos!

Šabat šalom! ■

Prevela Tamar Buchwald

Biseri hasidske mudrosti

"**U** svakom trenutku stavio sam (šiviti) Stvoritelja ispred sebe." (Tehilim 16,8)

"Stavio sam" (šiviti) je povezano s riječi *hištavut* (smirenost, staloženost): što

god da ti se dogodi, bilo da te ljudi hvale ili kude, tebi je svejedno. To se pravilo odnosi na sve situacije. Kad je riječ o jelu, isto ti je kad te ponude najobičnijom hranom ili delicijama. Takvim ponašanjem *jecer hara* (zlo u čovjeku) će te polako napustiti.

Što god da se dogodi, uvijek reci da "to dolazi od Njega, blagoslovljen da je On, pa ako je Njemu dobro..."

Sve što činiš, trebaš činiti isključivo zbog neba. Što se tebe tiče, sve su stvari iste. Ovo predstavlja jako visoko duhovno postignuće. ■

Baal Shem Tov

Gospodaru svijeta!

Prvo mi daj snage da zgriješim

na sve načine na koje sam morao zgriješiti.

A potom mi daj još više snage

da popravim sve što sam zgriješio

i da se pokajem iz dubine srca. ■

R. Arye Leib sin Sare

Čovjek je poput luka.

Dok uspiješ oguliti svu nečistoću,

sve što ostane su - suze. ■

R. Nahman iz Bratslava

U trenucima samoće nema potrebe za govorom,

dovoljno je razmišljati.

Ako je tako, čemu onda uopće služi govor?

Za dobrobit ljudi oko tebe?

Može li biti da niti ljudi oko tebe

nemaju potrebe za takvom uslugom? ■

Bisere sakupio i preveo Nenad Vasiljević

Sefer Hamicvot Hakacar

Zapovijedi koje se danas mogu poštivati

kako ih je sakupio Hafec Hajim

Pozitivne zapovijedi

20. Pozitivna je zapovijed počiniti od rada na šabat

kao što Pismo kaže, *ali u sedmi dan ćeš počiniti (Š'mot 23,12)*. Tom nam je zapovijedi također naloženo i propisano za naše domaće životinje, da trebaju počivati od rada. Reći nežidovu da učini neki posao zabranjeno je prema odluci učenjaka i naziva se *š'vut* (vidi pod Negativne zapovijedi, §6).

Na snazi je na svakom mjestu, u svako doba, kako za muškarce tako i za žene.

Negativne zapovijedi

30. Negativna je zapovijed ne zaklinjati se lažno poričući novčane iznose

kao što kaže Pismo, *niti ćete lagati jedan drugome (Va-jikra 19,11)*. Ako netko povede parnicu protiv svog bližnjeg zbog nečega vrijednog (osim zemlje ili postupaka), što

vrijedi od *p'ruta* [najmanjeg novčića] naviše, pri čemu će, ako drugi to prizna, biti obavezan da to plati (to se ne odnosi na slučajeve s novčanim kaznama), no ako to zaniječe i zakune se, ili je onaj koji potražuje (tužitelj) izrekao zakletvu u vezi njega a on to zaniječe [lažno] -- tuženik zaslužuje kaznu, čak i ako nije odgovorio *amen*. Ovo je [poznato kao] zakletva nad *pikadonom* (predmetom predanim na čuvanje) i on ima obavezu platiti glavnicu [prvobitni iznos] i jednu petinu. Tkogod krši ovu zabranu krši i zabranu, *I nećeš se zaklinjati imenom Mojim lažno (Va-jikra 19,12)*, koja se odnosi na davanje zakletve izgovaranja (*B-žjeg imena, op.pr.*) (vidi dolje, §31).

Ako netko zaniječe tvrdnju svog bližnjeg u vezi zemljišnog posjeda ili čina i lažno se zakune, iako je oslobođen kazne zbog zakletve u vezi *pikadona*, on je ipak odgovoran zbog zakletve izgovaranja (*B-žjeg imena, op.pr.*).

Ovo je na snazi na svakom mjestu i u svakom trenutku, kako za muškarce tako i za žene. ■

U najkraćim crtama: Paraša

1. alija: *Paraša* počinje s *micvom* o šabat u te kaznom za njezin prijestup. Imajte na umu da je *pasuk* 35,5 klasični dokaz za Usmenog zakona. Oni koji poriču Usmeni zakon moraju objasniti doslovni prijevod ovog stiha koji zabranjuje da se posjeduje bilo koji plamen koji gori na šabos. To bi zabranilo i upotrebu svjetla, topline, pa čak i šabatne svijeće! Usmeni nas zakon uči da je B-žja zabrana bila usmjerena na paljenje vatre, a ne na posjedovanje vatre. Moše zatraži *Bnej Jisroel* da daju vrijeme, talente i materijala za izgradnju *Miškana*. *Bnej Jisroel* su odgovorili neobuzdanim entuzijazmom.

2. alija: Donirani su talenti i materijali, a *Becalel* i *Oholiav* su imenovani za glavne arhitekta i umjetnike. Odgovor na Mošev apel je bio toliko velik da je Moše morao narediti ljudima da prestanu donositi svoje donacije! (Vidite, čuda se događaju!) Vanjski pokrovi *Miškana* i unutarnje tapiserije detaljno su izneseni. Opisuju se grede *Miškana*, *Aron hakodeš*, i *Šulhan* – stol.

3. i 4. alijot: Opisani su Menora i unutarnji zlatni žrtvenik. Iznose se pojednosti o vanjskom žrtveniku s rampom, umivaonici, te ogradi koja okružuje *Miškan*. *Pekudei* počinje s obradom za materijale korištene pri

izgradnji *Miškana*. (zlata = 1.990 kg/ srebra = 33.265 kg/ bakra = 4.817 kg)

5. i 6. alijot: *Kohein gadolov* naprsnik i prsluk su opisani. Preostala odjeća za *Kohein gadola* i druge *kohanim* detaljno je iznesena. Moše pregledava dovršeni *Miškan*. Moše potvrđuje da je cijeli projekt učinjen točno prema uputama *Hašema*. Moše blagoslivlja one koji su radili.

7. alija: Na 1. dan nisan, 2449. *Miškan* je sklopljen. Nakon što je svaki element pravilno smješten, prisutnost *Hašema*, *Šehina*, silazi u oblaku i ispuni *Miškan*. ■

U najkraćim crtama: Haftara

Kraljevima 7,51 do 8,21

Relevantnost haftare u odnosu na ovotjednu *parašu* je očita. *Paraša* ide u detalje završne kontrole i izgradnje *Miškana* kulminirajući time da B-g ispuni Šator u formi oblaka. Godine 2935. *Bejs Hamikdaš* je dovršen i kralj

Šlomo okupi narod u Jerušalajimu da prisustvuje dok *Aron* bude sproveden u Svetinju nad svetinjama. Nakon opisa povorke, slavlja, i Svetinje nad svetinjama, haftara kaže da je prisutnost B-žja u obliku oblaka ispunila *Bejs Hamikdaš*. Ta dva događaja, izgradnju *Miškana* i

otvorenje *Bejs Hamikdaša* dijeli 486 godina. U obje prilike „Dom B-žji” je bio posvećen B-žjom prisutnošću koja se spustila u obliku oblaka. Bilo bi zanimljivo razgovarati o razlozima zašto je B-g odabrao oblak kao očitovanje Njegove prisutnosti. ■

Rabbi dr. Abraham J. Twerski:

Rastimo svakoga dana

Vajakhel-Pekudej

Bože moj, stidim se i sram me je podignuti, Bože moj, lice svoje k tebi, (*Ezra* 9,6).

Ljudi mogu doći u iskušenje da učine mnoge stvari, ali se od njih suzdrže zbog straha od posljedica. Na primjer, može im se ukazati prilika da se nepošteno obogate, no boje se da bi upuštanje u kriminal moglo dovesti do visokih kazni i/ili zatvora. Ono što ih, dakle, zastraši u vezi ovog nepriličnog ponašanja je

strah od kazne koja bi mogla uslijediti.

Učinak zastrašivanja nije svojstven samo ljudima. Gladna hijena neće pokušati otići lešinu tigru ili lavu, jer se boji da će je ovi izgristi ili ubiti. Čak će se i životinje radije uzdržati od zadovoljenja tjelesnih nagona nego li riskirati kaznu.

Ljudska bića mogu otići korak dalje. Mi se možemo odreći tjelesnih nagona čak i bez prijetnji kaznom. Ako znamo da nije umjesno udovoljiti određenom nagonu, mi se možemo suzdržati da to ne učinimo. Do-

nošenje slobodnog moralnog izbora, dakle, posebna je i jedinstvena ljudska osobina, i takva nam vrsta ponašanja treba uliti ponos što smo ljudska bića.

Životinje su robovi svojih nagona. Ljudska su bića u stanju donijeti slobodne odluke i na taj su način gospodari nad sobom samima.

Jedino onda kada nas je sram pokazati svoje lice pred B-gom jer smo učinili nešto loše i kada nas je stid što smo se nemoralno ponijeli, bez da osjetimo neku kaznu, mi smo uistinu plemenita ljudska bića. ■

Iz domaćeg tiska

SJEĆANJA Priča fotografa kojeg su nacisti angažirali za propagandne fotke, a potajno je snimao sve užase geta

Telegram, 22.3.2017.

U ožujku 1945. godine jedan čovjek, koji je svjedočio ogromnoj ljudskoj patnji, otkopao je dio zemlje, očvrstnule od poljske zime, kako bi došao do nečega što je mjesecima prije tamo zakopao. Henryk Ross bio je službeni fotograf geta kojeg su nacisti napravili u gradu Lodzu u Poljskoj. U prvoj polovici 1940. tamo su zatvorili tisuće Židova.

Ross je bio jedan od njih. Prije okupacije radio je kao sportski fotograf, a nakon što je bio zatvoren, počeo je raditi getu. Uz fotografiranje ljudi za osobne iskaznice, bio je zadužen za propagandne fotografije radnika tekstilne i kožne industrije.

Potajno je snimao stvarni život u getu

Neslužbeno, posve tajno, snimao je devastirajuću realnost života u ge-tu. Javna

vješanja, dječaka koji se nasred ceste srušio od gladi, trupla koja su ležala u mrtvačnici, ljude koji su poput stoke trpani u kamio-ne i odvezeni u logore smrti u Chel-mno, Nerem i Auschwitz.

Fotografirajući te zastrašujuće prizore riskirao je život, ali nije odustajao. Ponekad je snimao kroz rupe na zidovima ili pukotine na vratima. Ponekad bi samo nabrzinu otvorio svoj kaput ispod kojeg bi držao kameru, snimio što je vidio, i ponovno je sakrio. U ljeto 1944. bližio se poraz nacisti a oni su počeli likvidirati geto u Lodzu, koji je nakon zloglasnog varšavskog, bio drugi geto po veličini. Do tada je više od 45.000 ljudi, većinom Židova, ali i Roma, umrlo od gladi i bolesti.

Među samo 877 preživjelih bio je i Ross

Nekoliko tisuća ljudi poslano je u logore za istrebljenje. Godine 1942. oko 17.000 ljudi koji su bili premladi, prestari ili prebo-lesni da bi radili, bili su odve-deni i ubijeni u plinskim komo-rama u Chelmnou.

Osjećajući da se rat bliži kraju, Henryk Ross je 6.000 svojih negativa spremio u drvenu posudu koju je premezao katranom i zako-pao.

"Morao je postojati neki dokaz naše tragedije", rekao je godinama kasnije Ross. Sovjetska armija oslobodila je geto 19. siječnja 1945. Nacisti su u lipnju 1940. objavili da se tamo nalazi 160.320 Židova. Do oslobođenja preživjelo ih je samo 877. Henryk Ross bio je među njima. U ožujku te godine iskopao je svoje vizualno svjedočanstvo. Otprilike pola od 6.000 negativa bilo je uništeno zbog vlage. Ali, dovoljno negativa je preživjelo da bi se ispunio Rossov zavjet o tome "da se ostavi povijesni zapis našeg mučeništva".

Njegove slike prikazane na suđenju Eichmannu

Ross je 1956. emigrirao u Izrael sa svojom ženom Stefanijom. U Jeruzaelmu je 1961.

godine svjedočio na suđenju ratnom zločincu Adolfu Eichmannu, koji je godinu dana poslije obješen, a bio je osuđen zbog provedbe nacističkog finalnog rješenja – istrebljenja Židova u Europi. Neke od fotografija Henryka Rossa bile su prikazane na suđenju Eichmannu.

Hrabri fotograf preminuo je 1991. godine, a za par dana, točnije 25. ožujka, u Muzeju lijepih umjetnosti u Bostonu bit će otvorena izložba njegovih fotografija. ■

Znanstvenici potvrdili kako je nastala Zemlja: Mi smo zapravo dva planeta

Večernji list, 20.3.2017.

Sudar dvaju planeta bio je toliko jak da je prouzročio spajanje planeta

Istraživači smatraju kako je Zemlja nastala spajanjem dvaju manjih planeta prije 4.5 milijardi godina.

Najprije se vjerovalo da je Mjesec nastao kada je druga planeta nazvana Theia okružila Zemlju i raspršivši se iza sebe ostavila Mjesec.

No, da je to uistinu tako kako navode, Mjesec bi imao drukčiji kemijski sastav od Zemlje jer bi

na njemu ostali tragovi drugog planeta Theije.

Nove studije na Sveučilištu u Kaliforniji otkrile su kako se izotopi kisika Mjeseca ne razlikuju od izotopa kisika Zemlje.

To otkriće navodi na zaključak da je su-dar dvaju planeta bio toliko jak da je prouzročio spajanje planeta te istodobno pridonio stvaranju Mjeseca.

"Ostaci planeta The-ije vidljivi su u jednakoj mjeri i na planetu Zemlji kao i na Mjesecu", ističu znanstvenici.

"To objašnjava zašto ne vidimo velike razlike u kemijskim sastojcima Zemlje i Mjeseca."

"Da je Theia preživjela sudar,

vjerojatno bi bila jednake ili slične veličine kao danas planeta Zemlja", piše časopis Science.. ■